

Zbigniew Chojnowski

Bieg życia Alojzego Śliwy : (przyczynek do biografii działacza warmińsko-polskiego)

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 28, 51-60

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIEG ŻYCIA ALOJZEGO ŚLIWI (PRZYCZYNEK DO BIOGRAFII DZIAŁACZA WARMIŃSKO-POLSKIEGO)¹

LIFE OF ALOJZY ŚLIWA (CONTRIBUTION TO THE BIOGRAPHY OF A WARMIAN-POLISH ACTIVIST)

Alojzy Śliwa należał do nielicznej grupy polskich Warmiaków, którzy po 1945 roku jednoznacznie zwiążali swój los z Polską Ludową. Biografia tego działacza narodowego i społecznego, warmińsko-polskiego rymopisa ludowego, regionalnego publicysty, folklorysty w okresie powojennym była rekonstruowana i odsłaniana z pomijaniem pewnych faktów, a retuszowaniem i eksponowaniem innych, które były zgodne z polityką historyczną PRL. Tendencja ta zaznaczyła się np. w znanym i cenionym *Słowniku biograficznym Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)* Tadeusza Orackiego, który nie ujął m.in. udziału Śliwy w I wojnie światowej, na frontach wschodnim i zachodnim, czy też enigmatycznie przedstawił jego losy w latach 1940–1945². Opracowanie nowego i krytycznego biogramu Alojzego Śliwy było od dawna możliwe, ponieważ dokumenty z nim związane znajdują się w zbiorach specjalnych Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie (sygnatury: R-137, R-139, R-140-145, R-150, R-153). Zgromadzony tu materiał, ale również jego konfrontacja z innymi źródłami, np. publikacjami prasowymi, pozwala na weryfikację stanu wiedzy o biegu życia Alojzego Śliwy oraz uzupełnienie jej.

Alojzy Śliwa (w niemieckich dokumentach urzędowych: Aloisius Schliwa, Alojzy Schliwa) urodził się 16 lutego 1885 roku we wsi Skajboty (niem. *Skaibotten*) k. Olsztyna (niem. Allenstein) „w chacie drewnianej pod słomianą strzechą”³, zmarł zaś 24 listopada 1969 roku w Olsztynie. Był synem rolników, Szczepana (Step-

---

* prof dr hab, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

¹ Artykuł powstał w ramach projektu badawczego Narodowego Centrum Naukowego *Regionalizm w badaniach literackich: tradycja i nowe orientacje* 2013/09/B/HS2/01132.

² T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Warszawa 1983, s. 311. Vide też: *Olsztyńskie biografie literackie 1945–1988*, red. J. Chłosta, Olsztyn 1991, s. 100–101; J. Chłosta-Zielonka, *Życie literackie Warmii i Mazur w latach 1945–1989*, Olsztyn 2010, s. 60.

³ A. Śliwa [wypowiedź w ankiecie *Pisarze wobec dziesięciolecia*], „Nowa Kultura” 1955, nr 9, s. 3.

hana) i Katarzyny (Cäthariny) z Burkatów (według metryki z domu Burchard⁴). Gospodarstwo rodziców składało się z 33 morgów ziemi ornej średniej klasy i 3 morgów łąk. Ojciec osierocił Alojzego, gdy ten miał trzy lata. Rodzeństwo Śliwy nie było zbyt liczne, miał bowiem starszą siostrę Katarzynę oraz dwóch młodszych braci: Bernarda (zmarł w wieku 10 lat na dyfteryt) i Franciszka (zginął na froncie I wojny światowej jako żołnierz armii niemieckiej). Matka ponownie wyszła za mąż za Piotra Goceina; stosunkowo młodzi jeszcze wdowcy i wdowy z przyczyn praktycznych dość szybko zawierali związki małżeńskie. Gocein przyczynił się do rozbudzenia u pasierba poczucia polskości. Jak wynika ze wspomnień Śliwy, to jego matka wpłynęła w decydujący sposób na religijność przyszłego działacza:

Matka moja, krótko przed urodzeniem moim udała się z tradycyjną „łosierą” warmińską (pielgrzymką) do miejsca cudownego objawienia Matki Boskiej [w 1877 r.] w Gietrzwałdzie, ofiarując mnie tej przemożnej opiekunce ludu warmińskiego. Toteż wierzę mocno, że Matka Najśw[iętsza] wysłuchała pokorną prośbę drogiej matki mojej, gdyż często, w najtragiczniejszych chwilach życia mego – a zwłaszcza w obu wojnach światowych – zostałem zawsze i to czasem wprost cudownie, ocalony.

Matka przebywając wówczas w Gietrzwałdzie, kupiła w księgarni poety warmińskiego Andrzeja Samulowskiego polski modlitewnik o bardzo grubej objętości pod nazwą „D u n i n” (nazwisko arcybiskupa poznańskiego)⁵. Modlitewnik ten był owego czasu na Warmii bardzo popularny, zwłaszcza wśród ludności wiejskiej. Umiejętność polskiego czytania zawdzięczała matka moja tej okoliczności, że uczęszczając do szkoły, uczyła się z elementarza o jednej stronie polskiej, a drugiej niemieckiej. Po 1873 roku uczono już wyłącznie po niemiecku⁶.

Alojzego wychowywano w duchu katolickim i polskim, co nie znaczy, że był odizolowany od Niemiec i kultury niemieckiej. Z powyższego fragmentu wynika to, że Śliwa miał się z prawdą, gdy w innych tekstach zapewniał, że jego rodzice nie znali języka niemieckiego. Co prawda, do Pierwszej Komunii Świętej przygotował go w 1897 roku ks. Józef Teschner (proboszcz parafii Klebark Wielki (niem. *Gross Kleeberg*), który znał język polski⁷. W domu rodzinnym zaś młody Śliwa czytał „Gazetę Olsztyńską”, „Kalendarz Maryański”, redagowany przez Karola Miarkę w Mikołowie, „Gazetę Grudziądzką”, „Pielgrzyma”, wychodzącego w Pelplinie, „Wielkopolanina” i „Wiadomości Misyjne”, publikowane w Wadowicach, a także literaturę polską, m.in. Trylogię i *Krzyżaków* Henryka Sienkiewicza. Jednakże od 1892 do 1899 roku uczęszczał do niemieckiej szkoły podstawowej. Po jej ukoń-

⁴ Zbiory Specjalne, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie (dalej: OBN), R-141, k. 1.

⁵ Marcin Dunin Sulgostowski (1774–1842), polski biskup rzymskokatolicki, arcybiskup metropolita poznański i gnieźnieński oraz prymas Polski w latach 1831–1842, był autorem książeczki do nabożeństwa, którą od jego nazwiska nazywano popularnie Duninem. Modlitewnik ten spisał na polecenie arcybiskupa ksiądz Jan Kanty Dąbrowski. Pierwsze wydanie książki nastąpiło w 1842 r. Vide. K. Śmigiel, *Polski Słownik Biograficzny arcybiskupów gnieźnieńskich i prymasów Polski*, 2002, s. 302–307.

⁶ A. Śliwa, *Kiedy nas dzielił kordon. Wspomnienia z walk o polskość Warmii i Mazur*, s. 5. Maszynopis w Zbiorach Specjalnych OBN, R-139.

⁷ Vide biogram ks. J. Teschnera w: A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821–1945*, cz. 2: *Słownik*, Olsztyn 2003, s. 289–290.

czeniu z wynikiem *sehr gut* (bardzo dobrze) pomagał w rodzinnym gospodarstwie rolnym, od grudnia 1900 roku uczył się krawiectwa najpierw w Klebarku Wielkim, a od 1901 roku w Olsztynie, uczęszczając trzy razy w tygodniu do szkoły dokształcającej (*Fortbildungsschule*). Alojzy 30 kwietnia 1903 roku zdał egzamin czeladniczy przed Komisją Królewieckiej Izby Rzemieślniczej i od tego czasu utrzymywał się z krawiectwa.

W okresie olsztyńskim współpracował z redakcją „Gazety Olsztyńskiej” (szczególnie z Joanną i Sewerynem Pieniężnymi). Działał w Polsko-Katolickim Towarzystwie „Zgoda”. Od 3 października 1905 do 30 września 1907 roku służył w armii pruskiej w 150. pułku piechoty w Olsztynie. Po kilkudniowym przeszkoleniu wojskowym został skierowany do wojskowego warsztatu krawieckiego, szyjącego mundury (koszary znajdowały się nad Jeziorem Krzywym w Olsztynie przy dzisiejszej ulicy Leśnej).

W poszukiwaniu pracy, za namową kolegi z wojska, 9 stycznia 1909 roku wyjechał do Berlina. Tu zapisał się do Narodowej Partii Robotniczej i Towarzystwa Robotników Katolickich, został członkiem, a następnie sekretarzem Towarzystwa Krawców, podlegającego Towarzystwu Przemysłowców Polskich, kierowanego przez prezesa Władysława Berkana (1859–1941). Przewodził on berlińskiej Polonii, pochodził ze wsi Samplawa koło Lubawy, położonej 69 km na zachód od Olsztyna. Śliwa pracował w jego zakładach krawieckich, korzystał z bibliotek polonijnych organizacji oraz uczestniczył w prowadzonych przez nie akcji oświatowych, obchodach 3 Maja, rocznicach urodzin Adama Mickiewicza⁸ i wystąpieniach przeciw antypolskim ustawom sejmu pruskiego. Udzielał się w Komitecie Narodowym Polaków na Obczyźnie, towarzystwach śpiewaczych i stowarzyszeniach ludowych.

Przebywając w środowisku berlińskiej Polonii znacznie poprawił znajomość języka polskiego (przeszedł m.in. kurs pisowni polskiej). Kontaktował się z katolickimi i polskimi działaczami społeczno-narodowymi, np.: Leonem Barczewskim, Janem Brejskim, Pawłem Dombkiem, Wojciechem Korfantym, ks. Józefem Kurzawskim, ks. Bernardem Łosińskim, Franciszkiem Morawskim, Wojciechem Trąpczyńskim. Na temat życia berlińskich Polaków ogłaszał korespondencje w „Gazecie Olsztyńskiej”, podpisywane pseudonimem „Młody Wiarus”, a także propolskie wiersze okolicznościowe, np. *Do Braci Warmiaków* („Gazeta Olsztyńska” 1914, nr 20).

Jednakże geneza pierwszego opublikowanego wiersza agitacyjnego Śliwy pt. *Pobudka wyborcza* sięga dwa lata wstecz. W 1912 roku uczestniczył on bowiem w kampanii wyborczej do parlamentu niemieckiego, popierając kandydaturę ks. Walentego Barczewskiego (na jego rzecz wiecował m.in. w Klewkach i Gietrzwałdzie). Został mężem zaufania w olsztyńsko-reszelskim okręgu wyborczym. W okresie przedwyborczym „Gazeta Olsztyńska” ogłosiła *Pobudkę wyborczą*, która, choć nie cechując ją wyjątkowe walory literackie, była po wojnie przedrukowywana⁹.

⁸ Na temat stosunku do A. Mickiewicza Śliwa wypowiedział się w artykule pt. *Najbliższe mi dzieło Adama Mickiewicza i co jemu zawdzięczam*, „*Twórczość*” 1955, nr 11, s. 173–175.

⁹ Vide m.in.: *Poezje Warmii i Mazur*, Warszawa 1953, s. 169; A. Śliwa, *Spisaniem dla potomności*, Olsztyn 1965, s. 17.

26 kwietnia 1914 roku Alojzy Śliwa wziął ślub z Elżbietą (z rodziny polskich Warmiaków, z domu Marks, urodzoną w 1890 r.), w kościele pw. św. Marcina w Berlinie. Z żoną miał dwóch synów (Edmunda, rocznik 1914, i Romana, rocznik 1927) oraz dwie córki (Helenę, rocznik 1921, i Irenę, rocznik 1924, która zmarła 29 kwietnia 2012 r.).

Wiosną 1916 został zmobilizowany i skierowany do polowego szpitala (Feldlazaret) we wsi Ochlopów (na północ od Drużkopola – współcześnie Żurawniki – na Ukrainie, powiat Stożanów, dawna Galicja), w którym był ordynansem lekarza wojskowego i tłumaczem. Do jego obowiązków należało utrzymywanie porządku w stajni i pielęgnowanie „wierzchowca” wojskowego lekarza, a także zdobywanie żywności u miejscowych Polaków. Śliwa we wspomnieniach uwydatniał swoje dobre relacje z ludnością polską, mimo zakazów Niemców, którzy ostrzegali: „Gehen Sie nicht soviel bei die Polaken, denn das kann für Sie ein schlechtes Ende nehmen [podkr. – Z. Ch.] (Niech Pan nie chodzi tak często do Polaków, gdyż to może się dla Pana źle skończyć)”¹⁰.

Jesienią 1917 Śliwę przeniesiono do 72. pułku artylerii, a stamtąd przerzucano na front zachodni – walczył jako artylerzysta w okolicach Lille, we Flandrii w okolicach Ypern, gdzie odniósł rany i zatrul się gazem bojowym, tzw. Blaukreuz, co wymagało leczenia szpitalnego. Był bardzo przybity przeżyciami frontowymi i odwrotem wojsk niemieckich, o czym świadczą wspomnienia:

Pułk artylerii, w którym „walczyłem”, uległ kompletnej rozsypce i wszelka łączność przepadła. Każda bateria z osobna ratowała się jak mogła, dosłownie według niemieckiego przysłowia: „Rette sich wer kann” – by nie dać złapać się do niewoli. Konie stale były w uprzęży, gotowe do dalszej ucieczki. Najgorsze były wieczory; gdyż prawie każdego razu, gdy zmęczeni do ostateczności, po długim marszu, położyliśmy się w jakiejś szopie na sianie i jeszcze nie zdążyliśmy zasnąć, już przycwałował na koniu ten tak przez wszystkich przeklinany „Meldereiter” (goniec wojenny), z rozkazem do bezzwłocznego dalszego marszu, no i już po odpoczynku¹¹.

Po klęsce wojsk niemieckich w 1918 roku wraz ze swym oddziałem znaleźli się w Düsseldorfie, a następnie, po kilkumiesięcznym pobycie w Recklinghausen w Westfalii, powrócił do rodziny w rewolucyjnym Berlinie, gdzie przebywał do początku listopada 1919 roku. Na wezwanie Władysława Herza, współzałożyciela i kierownika działu propagandy w Mazurskim Komitecie Plebiscytowym w Warszawie, przystąpił do współpracy z nim. W Warszawie odbył trzymiesięczny kurs dla działaczy mazurskich (tu poznał działacza mazurskiego Fryderyka Mirosława Leyka) i przyjął obywatelstwo polskie. Po powrocie ze stolicy kierował okręgowym Komitetem Mazurskim w Dźwierzutach (powiat szczytnowski), zamieszkał u teściów w pobliskiej wsi Leszno; w pracy wspomagał go miejscowy proboszcz ks. Józef Palmowski (Warmiak ze Spręcowa) i Wilhelm Boruta (rodowity Mazur). W maju 1920 roku, na wiecu w Dźwierzutach, Śliwę pobili zwolennicy Niemiec z organizacji Masuren und Ermländerbund, kierowanej przez Maxa Worgitzkiego.

¹⁰ Cyt. za: idem, *Kiedy nas dzielił kordon*, s. 144.

¹¹ *Ibidem*, s. 151.

Po przegranej plebiscycie, 11 lipca 1920 roku wyjechał do Poznania, aby uniknąć sztyku; przez żandarmerię pruską był ścigany jako przestępca, a jego nazwisko wprowadzono do wykazu polskich działaczy plebiscytowych (*Abstimmungsdenkmal*) z dopiskiem *Verrater* (zdrajca). Od tamtej pory Śliwa nazywał siebie uciekinierem plebiscytowym, a sam plebiscyt stał się tematem jego późniejszych wierszy¹² i artykułów¹³. W Poznaniu był współzałożycielem i sekretarzem Koła Byłych Pracowników Plebiscytowych Warmii i Mazur.

W powojennych biogramach Śliwy pomijany był fakt, że decyzją prezydenta RP z 9 listopada 1933 roku został on odznaczony Medalem Niepodległości „za pracę w dziele odzyskania niepodległości”. Dokument z podpisami Józefa Piłsudskiego i Wacława Jędrzejewicza przechowuje Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie.

Alojzego Śliwę zatrudniono w Urzędzie Umundurowania w Poznaniu, a następnie w Komendzie Państwowej Policji na miasto Poznań; 15 maja 1925 roku został oddelegowany do Referatu Gospodarczego Komendy Policji Państwowej Województwa Poznańskiego, zaś 15 lutego 1928 roku przeniesiony „do Rezerwy Wojewódzkiej, z równoczesną delegacją do prac kancelaryjnych w Urzędzie Śledczym”¹⁴.

Kwerendy i szczegółowych analiz wymaga sprawa współpracy Śliwy z prasą w różnych okresach jego działalności. Z międzywojennego Poznania przysyłał korespondencje do „Gazety Olsztyńskiej”. Współpracował z dodatkiem do „Orędownika Wielkopolskiego” – „Kłosa Polskie”, dla którego układał szarady.

Jako członek Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich w 1933 roku uczestniczył w kursie na temat encykliki społecznej Piusa XI *Quadragesimo anno*. Za pracę pisemną na jej temat, w konkursie zorganizowanym przez Chrześcijański Uniwersytet Robotniczy w Poznaniu, otrzymał I nagrodę. Założył i prowadził Bibliotekę Parafialną w parafii Poznań-Górczyn.

Alojzy Śliwa po wysiedleniu, w styczniu 1940 roku, do Generalnej Guberni, zamieszkał z rodziną w Mędrzechowie (województwo krakowskie), gdzie pracował na posterunku w tzw. policji granatowej, w stopniu plutonowego, od stycznia 1940 do 1943. W jego kennkarcie, w rubryce zawód wykonywany, widnieje wpis: *Gemeindebeamter*, czyli urzędnik państwowy¹⁵. W 1943 roku został zredukowany „i przeniesiony w stan spoczynku jako nienadający się do służby niemieckiej”, następnie pełnił funkcję „tłumacza” w Zarządzie Gminnym w Mędrzechowie, do nadejścia Armii Czerwonej 16 stycznia 1945 roku. W Urzędzie Gminy Mędrzechowa pracował do 10 marca 1945 roku¹⁶.

¹² Vide idem, *Jak to było w plebiscycie* [1945], *Hymn warmińsko-mazurski* [1925], w: *Poezje Warmii i Mazur*, s. 164–168.

¹³ Vide m.in. idem, *Z moich wspomnień plebiscytowych*, „Słowo na Warmii i Mazurach” 1960, nr 27, s. 2; idem, *W czterdziestą rocznicę Plebiscytu*, w: idem, *Kuba spod Gietrzwałdu gada*, wybór i wstęp T. Stępowski, Olsztyn 1972, s. 151–155.

¹⁴ Zbiory Specjalne OBN, R-41, k. 6.

¹⁵ Zbiory Specjalne OBN, R-141, k. 10.

¹⁶ Po wojnie wyniknęły pewne nieporozumienia w związku z pracą Śliwy w Mędrzechowie, co wynika z pisma Państwowego Zakładu Emerytalnego (Nr.VI.E./109973/47) z 27 listopada 1947 r. zaadresowanego do niego:

4 kwietnia 1945 Śliwa z rodziną udał się w drogę powrotną do Poznania, do którego dotarł 8 kwietnia. Na początku maja z synem Romanem przybył do Olsztyna i jeszcze w tym miesiącu pielgrzymował do Gietrzwałdu, aby w miejscu objawień maryjnych podziękować za powrót Warmii w granice Polski. Zamieszkał w domu oznaczonym numerem 12, we wsi Likusy, która zanim stała się dzielnicą Olsztyna, była miejscem rekreacji i wypoczynku dla mieszkańców tego miasta. Sprawował funkcję wójta Gietkowa (współcześnie Gutkowo) pod Olsztynem, od 19 maja do 22 września 1945 roku, czyli do chwili zlikwidowania tego urzędu. Zorganizował tutejszy Urząd Gminy i posterunek Milicji Obywatelskiej, bronił Warmiaków przed szabrownikami i nieprawym zajmowaniem warmińskich domostw przez polskich osadników. Od 15 października 1945 do 1952 roku pracował w charakterze urzędnika biurowego w Okręgowym Oddziale Spółdzielni Mleczarsko-Jajczarskiej „Społem” w Olsztynie.

W pierwszych latach po wojnie był radnym Powiatowej Rady Narodowej w Dywitach, członkiem Powiatowej Komisji Rolnej, Instytutu Mazurskiego, założycielem i członkiem Koła Związku „Samopomocy Chłopskiej” w Likusach i tamtejszym Opiekunem Gromadzkim, pracował w Starostwie w Komisji Osiedleńczej ds. Spornych Posiadłości.

Od 9 do 10 listopada 1946 roku brał udział w Kongresie Polaków Autochtonów z Ziemi Odzyskanych, Działaczy Byłego Związku Polaków w Niemczech, zwołanym w Warszawie z okazji 25-lecia powstania Związku Zachodniego¹⁷.

Wiersze, wspomnienia, drobne artykuły drukował również w „Wiadomościach Mazurskich” (1945–1947), a następnie w „Życiu Olsztyńskim” – lokalnej mutacji „Życia Warszawy” (1947–1960). W 1947 roku wziął udział w ogłoszonym przez Instytut Mazurski Konkursie na Życiorys-Pamiętnik Polaków z Prus Wschodnich (przedstawiając maszynopis swojego *Pamiętnika* z kwietnia 1948 roku (maszynopis *Pamiętnika* zob. Zbiory Specjalne OBN, R-145). Jego poszerzoną i przeredagowaną wersją jest praca pt. *Kiedy nas dzielił kordon. Wspomnienia z walk o polskość Warmii i Mazur* (maszynopis z kwietnia 1961, OBN, R-139).

W związku z podaniem Obywatela z dnia 17 października 1945 Państwowy Zakład Emerytalny zawiadamia, że zgodnie z postanowieniami dekrety z dnia 22.10.1947 r. (Dz. U. RP Nr 65, poz. 385) osoby, które były zatrudnione w czasie okupacji niemieckiej w policji państwowej (tzw. granatowej) i straży więziennej, mogą zachować prawo do pobierania zaopatrzenia z funduszy publicznych tylko wtedy, jeżeli poddadzą się postępowaniu rehabilitacyjnemu przed Komisją Rehabilitacyjną, powołaną przez Prezesa Rady Ministrów i zostaną zrehabilitowane [...] (Zbiory Specjalne OBN, R-141, k. 16).

Powyższe orzeczenie wydano już po tym, kiedy Śliwa posiadał dokument, który oczyszczał go z zarzutów o kolaborację. Według odpisu zaświadczenia, wystawionego 14 czerwca 1947 r. w Mędrzechowie, Władysław Gryszówka, Ignacy Skąpski i Jan Kudła orzekli, że: *Podczas okupacji niemieckiej [Alojzy Śliwa] w policji granatowej jako też tłumacz w Zarządzie Gminnym w Mędrzechowie zachowywał się jako prawowity Polak i nie działał na szkodę Narodu Polskiego i Państwa* (Zbiory Specjalne OBN, R-141, k. 17).

Zainteresowany zwrócił się do Komisji Rehabilitacyjnej przy Prezydium Rady Ministrów, która go zrehabilitowała 8 marca 1948 r. Odpis zaświadczenia w tej sprawie w Zbiorach Specjalnych OBN, R-141, k. 19.

¹⁷ Na temat tego zdarzenia i związanej z nim problematyki vide G. Strauchold, *Autochtoni polscy, niemieccy, czy...: od nacjonalizmu do komunizmu (1945–1949)*, Toruń 2001 (tu podrozdział: *Kongres Autochtonów w Warszawie (9–10 XI 1946 r.)*).

Niektóre fragmenty i tematy z narracji pamiętnikarskiej wykorzystał w książce wspomnieniowej *Spacerkiem po Olsztynie* ze wstępem Henryka Syski. Spotkała się z dużym zainteresowaniem, o czym świadczą jej trzy edycje (Warszawa 1967; wyd. drugie zm., Olsztyn 1970; wyd. trzecie, Olsztyn 1989). Jak pisał Janusz Segiet, Śliwa „potrafił wiedzę o historii miasta wiązać z własną biografią. Przypominał szczegóły, których nie doceniali historycy. Każda ulica, każdy dom, każdy sklep, to była dla Śliwy oddzielna historia”¹⁸.

W maszynopisie pozostają *Legends i baśnie warmińsko-mazurskie* (OBN, R-138), z których część weszła do wieloautorskich wyborów bajek, baśni, legend i podań, pochodzących z Warmii i Mazur: *Kiermasz bajek* (Warszawa 1957; wyd. drugie, Warszawa 1959; wyd. trzecie, Warszawa 1962), *Nowy kiermasz bajek* (Warszawa 1965), *Antologia warmińska. Warmia w baśniach, podaniach i legendach* (wybór, opracowanie i wstęp T. Brzeska-Smerek, Olsztyn 2011).

Jedną z ważniejszych zasług Śliwy w ocalaniu dziedzictwa kulturowego Warmii i Mazur było zaangażowanie się, w latach 1950–1952, w akcję Olsztyńskiej Delegatury Państwowego Instytutu Sztuki dokumentującej folklor regionu. Śliwa zebrał znaczną część warmińskich i mazurskich pieśni oraz „gwarowych gadek”. Zamiłowanie do folkloru warmińskiego zaznacza się w jego wierszowanej dydaktyczno-moralizatorskiej gawędzie *Przqdk*i (ułożonej w kwietniu 1949); jest ona swego rodzaju kontynuacją utworów o wiejskim życiu i pracy, których pierwowzorem jest *Jak to ze lnem było* Marii Konopnickiej. *Przqdk*i mają też charakter utworu autobiograficznego.

Dzięki staraniom dr. Władysława Gębika, 14 grudnia 1952 roku, przyjęto Śliwę do Związku Literatów Polskich razem z Marią Zientarą-Malewską, Michałem Lengowskim, Teofilem Ruczyńskim, Fryderykiem Leykiem. Akt przyjęcia dokonał się nad grobem Michała Kajki w Ogródku. Już po powstaniu Oddziału ZLP w Olsztynie w 1955, Śliwa chętnie wchodził do olsztyńskich delegacji uczestniczących w Zjazdach Pisarzy Ziemi Zachodnich i Północnych.

Śliwa działał w Stowarzyszeniu PAX, czego wyrazem była praca w zespole redakcyjnym dodatku do „Słowa Powszechnego” – „Słowa na Warmii i Mazurach” (od grudnia 1952 do 1969). Działał w zespole Żywego Słowa. W tym okresie w rytmie tygodniowym, a od 1962 roku dwutygodniowym, ogłosił ponad pięćset gawęd („gadań”) w gwarze warmińskiej *Kuba spod Gietrzwałdu gada*, podpisywane geonimem „Kuba spod Gietrzwałdu” – był to cykl publicystyczny, nawiązujący do gwarowych felietonów, na tematy aktualne i upominające się o polską mniejszość w Prusach Wschodnich, publikowanych w „Gazecie Olsztyńskiej” przez jej redaktora – Seweryna Pieniężnego, w latach 1920–1939: *Kuba spod Wartemborka gada*. Wybór felietonów gawędowych Śliwy, w opracowaniu warmińsko-mazurskiego regionalisty – Tadeusza Stępowskiego, ukazał się pt. *Kuba spod Gietrzwałdu gada* (Olsztyn 1972). Gawędy te odegrały pewną rolę kulturotwórczą na Warmii i Mazurach. Teksty Kuby spod Gietrzwałdu spotykały się z odzewem młodego pokolenia rdzennych mieszkańców regionu (m.in. Erwina Kruka i Edmunda Germana).

¹⁸ SEG [Janusz Segiet], *Kalejdoskop artystyczny*, „Gazeta Olsztyńska” 1983, nr 256, s. 6.

Wiersze patriotyczne, religijne, folklorystyczne, obyczajowe, rocznicowe, socrealistyczne, liryki o języku polskim i przyrodzie, bajki zwierzęce drukował w „Gazecie Olsztyńskiej” (1912–1938), „Życiu Młodzieży” (1930–1933), „Ziemi Wschodnio-Pruskiej”, „Kalendarzu Warmii i Mazur” (1954–1961), „Katoliku” (1957), „Nowym Nurcie” (1958), „Słowie na Warmii i Mazurach (1952–1964), periodyku „Mazury i Warmia” (1955), „Wrocławskim Tygodniku Katolickim” (1957), „Życiu Kortowa” (1956) i in.

Zbiorek *Spisalem dla potomności* (Olsztyn 1965) nie daje przekrojowego obrazu rymowanej twórczości Śliwy. Jego wiersze znalazły się w zdumiewająco dużej liczbie antologii poetyckich: *Poezja Mazur i Warmii* w opracowaniu Witolda Kochańskiego (1949), *Poezje Warmii i Mazur* (1953), *Poezja Polski Ludowej* pod redakcją Ryszarda Matuszewskiego i Romana Pollaka (1955), *Poezja ludowa Warmii i Mazur* Tadeusza Orackiego (1957), *W oczach poetów. Warmia i Mazury 1945–1960* w opracowaniu Edwarda Matuszewskiego (1960), *Słowo o powrocie. Zbiór wierszy poświęcony ziemiom zachodnim* w opracowaniu Aleksandry Naborskiej i Stefana Atlasa (1962), *Antologia współczesnej poezji ludowej* w opracowania Józefa Szczawieja (1970), *Słoneczna kantata. Wiersze poetów polskich poświęcone Mikołajowi Kopernikowi. Antologia około 1540–1971* w opracowaniu Matyldy Wiśniewskiej i z przedmową Ryszarda Matuszewskiego (1973), *Polska w poezji i pieśni Mazurów i Warmiaków* w opracowaniu T. Orackiego (1980), *Antologia poezji ludowej. 1830–1980* w wyborze J. Szczawieja i z posłowiem Antoniego Śledziewskiego (trzecie wydanie w 1985), *Antologia poezji wigilijnej* w opracowaniu Jerzego Fryckowskiego (1995). Poeci lokalni: Michał Lengowski, Marian Nikadon, Włodzimierz Piotrowski, Teofil Ruczyński, Maria Zientara-Milewska napisali o nim wiersze.

Prywatne archiwum w postaci warmianów, masurianów, starych druków, roczników czasopism i osobistych pamiętek Śliwa przekazał do zbiorów Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie.

Zwłaszcza po roku 1955 był doceniany przez władze regionu. Otrzymywał rentę dla specjalnie zasłużonych Polsce Ludowej. Za działalność na rzecz polskości Warmii i Mazur oraz zaangażowanie społeczne otrzymał: Złoty Krzyż Zasługi (1955), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1963), Złotą Odznakę „Zasłużony dla Warmii i Mazur” (1964), Medal Rodła (pośmiertnie w 1986). W Olsztynie Śliwa jest patronem *Czarnego szlaku* oraz ulicy. Zmarł 24 listopada 1969 roku w Olsztynie. Jego szczątki doczesne spoczywają na cmentarzu parafialnym w Gutkowie.

Przedstawiony tu rozszerzony biogram życia, działalności i twórczości Alojzego Śliwy ujawnia potrzebę dalszej weryfikacji faktów biograficznych, sporządzenia bibliografii publikacji, a także umieszczenia dokonań tego polskiego Warmiaka w kontekście zjawisk i procesów zachodzących w XX wieku, które kształtowały społeczeństwo, szczególnie to zamieszkujące Warmię i Mazury po 1945 roku. Nasuwa się pytanie, czy dorobek i znaczenie Alojzego Śliwy w kulturze regionalnej, przynajmniej częściowo, jest wartością zmanipulowaną i wyzyskaną w okresie powojennym do celów propagandowych?

BIBLIOGRAFIA (wybór)

Chłosta J. (red.) 1991. *Olsztyńskie biografie literackie 1945–1988*, Olsztyn.

Chłosta-Zielonka J. 2010. *Życie literackie Warmii i Mazur w latach 1945–1989*, Olsztyn.

Kopiczko A. 2003. *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821–1945*, cz. 2: *Słownik*, Olsztyn.

Oracki T. 1983. *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Warszawa.

Strauchold G. 2001. *Autochtoni polscy, niemieccy, czy... : od nacjonalizmu do komunizmu (1945–1949)*, Toruń.

Śliwa A. 1967. *Spacerkiem po Olsztynie*, Warszawa.

Śliwa A. 1965. *Spisałem dla potomności*, Olsztyn.

Śliwa A. 1972. *Kuba spod Gietrzwałdu gada*, Olsztyn.

Śmigiel K. 2002. *Polski Słownik biograficzny arcybiskupów gnieźnieńskich i prymasów Polski*, Poznań.

P r a s a

SEG [Janusz Segiet]. 1983. *Kalejdoskop artystyczny*, „Gazeta Olsztyńska”, nr 256.

Śliwa A. 1955. [wypowiedź w ankiecie *Pisarze wobec dziesięciolecia*], „Nowa Kultura”, nr 9.

Śliwa A. 1955. *Najbliższe mi dzieło Adama Mickiewicza i co jemu zawdzięczam*, „Twórczość”, nr 11.

Śliwa A. 1960. *Z moich wspomnień plebiscytowych*, „Słowo na Warmii i Mazurach”, nr 27.

Ź r ó d ł a a r c h i w a l n e

Zbiory Specjalne OBN im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie, sygnatury: R-137, R-139, R-140-145, R-150, R-153.

STRESZCZENIE

Artykuł *Bieg życia Alojzego Śliwy (przyczynek do biografii działacza warmińsko-polskiego)* jest krytyczną rekonstrukcją zarysu biografii polskiego Warmiaka, który żył w latach 1885–1969. Był działaczem narodowym i społecznym, warmińsko-polskim rymopisem, regionalnym publicystą, folklorystą. Wykonywał zawód krawca oraz policjanta. Brał udział w I wojnie światowej jako niemiecki żołnierz, ale już w 1920 roku był działaczem plebiscytowym po stronie polskiej. Jego zasługi doceniły władze Polski międzywojennej. Po 1945 roku Śliwa jednoznacznie opowiedział się za Polską Ludową, zachowując swoje głębokie przywiązanie do Kościoła katolickiego. Badania nad jego biografią i twórczością umożliwią odpowiedź na pytanie, czy i w jakim stopniu dorobek i znaczenie Alojzego Śliwy

w kulturze Warmii i Mazur jest wartością zmanipulowaną na użytek propagandy i polityki narodowościowej w regionie.

SŁOWA KLUCZOWE: Alojzy Śliwa, plebiscyt 11 lipca 1920, polski Warmiak, folklor warmiński, Gietrzwałd, Warmiacy na I i II wojnie światowej, Polska Ludowa wobec mniejszości, literatura warmińsko-mazurska

SUMMARY

The article is a critical reconstruction of the outline of a Polish Warmian's biography, who lived in 1885–1969. He was a national and social activist, Warmian-Polish writer, regional publicist and a folklorist. He worked as a tailor and a police officer. He took part in First World War as a German soldier, but as soon as 1920 he became a Polish plebiscite worker. His achievements have been rewarded by interwar Polish authorities. After 1945 Śliwa unambiguously approved of Polish People's Republic, remaining deeply connected to the Catholic Church. Studies over his biography and works provide the answer to the question: If and how deeply is Śliwa's work in Warmia-Mazurian's culture a value twisted to the regional nationalist propaganda?

KEYWORDS: Alojzy Śliwa, Plebiscite of 11th July 1920, Polish Warmian, warmian folklore, Gietrzwałd, Warmians during the First and Second World War, Polish People's Republic and minorities, warmian-masurian literature